

پیشنهاد برنامه درسی برای مقدمات و سطوح در حوزه علمیه

حیدر حب الله

ترجمه: سعید نورا

سؤال^۱: ما طلبه‌های حوزه‌ی علمیه‌ی از راه دور هستیم و از طریق اینترنت و نوارهای صوتی پیگیر دروس هستیم، از شما خواهانیم که برای ما برنامه‌ی درسی‌ای برای تحصیل علوم دینی، فلسفی و عرفانی تدوین کنید. شما اهل خبره‌ی این حوزه هستید و ما از شما بهره‌مند خواهیم شد. خداوند به شما خیر دهد و امیدواریم در زمینه رشد علمی و عملی مشمول عنایت اهل بیت عصمت و طهارت باشید.

سؤال ۲: من از طلاب مبتدی حوزه نجف اشرف هستم و چند سوال دارم: الف - آیا برای فراگیری علم بلاغت، کتاب «مختصر المعانی» لازم است یا می‌توان آن را با کتاب دیگری جایگزین کرد؟ ب - توصیه شما پیرامون کیفیت فراگیری دانش رجال را خواندم و در صورت امکان، مایل به دریافت برنامه‌ای برای درس درایه هستم. همچنین می‌خواهم بدانم تقریراتی که فرمودید در مورد تاریخ علم رجال است و توسط یکی از طلبه‌های شما نوشته شده، آیا منتشر شده است یا خیر؟ مقدار قطعی که باید از کتاب «الروضه فی شرح اللمعة» خوانده شود چقدر است؟ آیا کل

^۱ حیدر حب الله، إضاءات فی الفكر والدين والاجتماع ۱: سوال ۲۰۶.

کتاب باید خوانده شود یا فقط بخش هایی از آن؟ اگر بخواهم کتاب های زیر را فراگیرم: المنهج الجديد في الفلسفة اثر علامه مصباح يزدي، البداية و النهاية و أصول الفلسفة نوشته علامه طباطبائي و الأسس المنطقية و فلسفتنا از شهيد صدر و نظرية المعرفة نوشته آيت الله سبحاني، چه ترتیبی را به بنده پیشنهاد می دهید؟ ابتدا با کدام آغاز کنم و با کدام تمام کنم؟ آیا المنهج الجديد علامه مصباح يزدي می تواند جایگزین بدایه الحکمه شود؟

هـ- لطفاً توصیه هایی برای نحوه مطالعه و انتخاب کتاب هایی که مطالعه آنها آموزنده و مفید باشد و موجب هدر رفتن عمر نشود، به من ارائه دهید و اگر ممکن است برنامه ای برای فراگیری درس عقاید از مقدمات تا سطوح برای بنده معین کنید، یعنی اینکه چه کتاب هایی باید فراگرفته شوند؟

پاسخ: در این جا می توان به چند نکته اشاره کرد:

اولاً: آموزش از راه دور - آنچنان که در سوال از آن تعبیر شد - به طور کلی، اشکالی ندارد، اما نمی تواند جایگزین تعامل با دانشجویان، استادان، بحث و تبادل نظر علمی شود. بنابراین، توصیه می شود که به نحوی میان آموزش از راه دور و بین این امور جمع کرد.

ثانیاً: کتاب تاریخ علم رجالی که به آن اشاره کردید با عنوان (دروس تمهیدية فی تاریخ علم الرجال عند الإمامية) منتشر شده که تقریر دروس بنده در این زمینه به قلم استاد فاضل شیخ احمد بن عبدالجبار سمین است.

ثالثاً: المنهج الجديد، به نظر من، می تواند جایگزین بدایه الحکمه شود، اما برخی از تحقیقات آن دچار آشفتگی است و به نظم بیشتری نیاز دارد. علاوه بر این، ترجمه آن به زبان عربی نیز با برخی مشکلات جزئی همراه است که البته ارزش ترجمه را کاهش نمی دهد، زیرا مترجم از مترجمان شناخته شده است.

رابعاً: من در اینجا پیشنهادی در حدّ توان برای برنامه دروس در دو مرحله مقدمات و سطح ارائه می کنم. در این پیشنهاد برخی از کتاب ها را ذکر می کنم، اما نظر نهایی من این برنامه نیست؛ زیرا تقسیم دوگانه مقدمات و سطح، تقسیم صحیحی نیست، همچنین تأکید بر علوم فقهی و اصولی در مواد درسی را تنها در صورت تمایل به تخصص در این علوم می پذیرم و در اینجا نظام

گرایش های تخصصی مد نظرم نیست. بلکه معتقد به برنامه دیگری هستم که در زمینه آن، کتاب های آموزشی مناسبی در فضای حوزوی در مورد آن ها در دست نیست یا برخی از کتاب ها مورد تأیید واقع نخواهد شد، اما معتقدم این پیشنهادی که ارائه می کنم در شرایط کنونی بهتر از سایر برنامه ها خواهد بود. همچنین، مد نظر داشته باشید هر کتابی را که در سوالات ذکر شده اما در این پیشنهاد ذکر نکرده ام، مورد تأیید بنده نیست.

برنامه پیشنهادی در دو مرحله مقدمات و سطوح

مرحله اول: موسوم به مقدمات

این مرحله بین دو تا سه سال متغیر است و در آن مواد زیر فراگرفته می شود:

- ۱- **زبان عربی** (نحو و صرف)، در آن کتاب های زیر مبنا قرار می گیرد: النحو الواضح و (جامع الدروس العربیة یا شرح ابن عقیل) همراه با (معنی اللیب، به صورت اختیاری)
- ۲- **زبان عربی** (علوم سه گانه بلاغت)، در این مرحله کتاب های زیر مبنا قرار می گیرند: البلاغة الواضحة و جواهر البلاغة.
- ۳- **علم منطق**، در آن کتاب های زیر فراگرفته می شود: خلاصة المنطق همراه با منطق مظفر.
- ۴- **فقه اسلامی**، که در آن رساله عملیه خوانده می شود (که با توجه به وضوح و کیفیت تنظیم مطالب ترجیحاً رساله سید محمد حسین فضل الله و یا مشابه آن مبنا قرار گیرد.) به همراه جلد یک از دروس استدلالی آقای ایروانی.
- ۵- **حدیث و درایه**، در آن کتاب اصول الحدیث مرحوم فضلی تدریس می شود.
- ۶- **علم رجال و جرح و تعدیل**، در آن کتاب دروس تمهیدیه آقای ایروانی همراه با دروس تمهیدیه فی تاریخ علم الرجال تدریس می شود.

۷- **علم کلام اسلامی**، که کتاب های زیر تدریس می شوند: **بداية المعرفة** (یا عقائد الامامية) همراه با مختصر الهيئات آیت الله سبحانی همراه با علم الکلام الجديد (حلقه اولی).

۸- **دانش فلسفه**: که برای آن کتاب: خلاصة الحكمة الإلهية اثر علامه فضلی همراه با موجز تاریخ الفلسفة و نیز بخش نظرية المعرفة کتاب فلسفتنا همراه با بداية الحكمة فراگرفته می شود.

۹- **دانش اصول فقه**، در آن کتاب المعالم الجديدة للأصول از شهید صدر همراه با حلقه ثانیه وی تدریس می شود.

۱۰- **علوم قرآن کریم**، که برای آن کتابهای: موجز علوم القرآن آقای داوود عطار همراه با خلاصه التمهيد مرحوم آیت الله معرفت و علوم القرآن محمد باقر حکیم تدریس خواهد شد.

۱۱- **تفسیر قرآن کریم**، و می توان از کتاب های زیر استفاده کرد: روش های تفسیری آیت الله سبحانی همراه با بخش هایی از تفسیر کشاف یا مجمع البیان (تفسیر جزء به جزء یا ترتیبی) همراه با کتاب «المدرسة القرآنية» از شهید صدر (تفسیر موضوعی).

۱۲- **دانش تاریخ و سیره**، و می توان از کتاب سيرة المصطفى مع سيرة الأئمة الاثني عشر سيد هاشم معروف الحسنی بهره برد.

۱۳- **آشنایی با علوم اسلامی**، این ماده درسی در سال های اولیه دروس حوزوی فراگرفته خواهد شد که در آن کتاب (درآمدی بر علوم اسلامی) اثر آیت الله مطهری تدریس می شود

مرحله دوم: موسوم به مرحله سطوح

این مرحله بین سه تا چهار سال طول می کشد و طلبه در این مرحله امکان دریافت مدرک کارشناسی ارشد را خواهد داشت و از او خواسته می شود تا یک پایان نامه علمی ارائه دهد، در این مرحله می توان مواد درسی زیر را مبنا قرار داد:

۱- **فقه اسلامی**، که خود به مواد مختلفی تقسیم می شود:

۱- ۱- **فقه استدلالی**، کتاب های زیر در این موضوع تدریس می شود: ج ۲ یا ج ۳ دروس استدلالی آقای ایروانی یا همراه با دروس استدلالی آقای ایروانی که جایگزین مکاسب است در کنار فقه مقارن.

۲- ۱- **فقه نظریه**: کتاب اقتصادنا آقای صدر در آن تدریس شود.

۳- ۱- **فقه قرآنی یا فقه آیات الأحكام**، در این زمینه کتاب (دروس تمهیدیه فی آیات الأحكام) آقای ایروانی تدریس می شود.

۴- ۱- **قواعد فقهیه**، در این ماده درسی کتاب القواعد الفقهیه آقای ایروانی همراه با القواعد الفقهیه شیخ مکارم شیرازی یا کتاب فاضل لنکرانی یا بجنوردی فراگرفته خواهد شد (می توان به برخی از قواعد فقهیه نیز اکتفا نمود).

۲- **علم اصول فقه**، کتاب های زیر برای تدریس مناسب است: حلقه ثالثه همراه با اصول الفقه المقارن محمد تقی حکیم.

۳- **علم رجال و جرح و تعدیل**، در این ماده کتاب کلیات علم رجال آیت الله سبحانی فرا گرفته خواهد شد.

۴- **علوم حدیث و درایه**، در این ماده کتاب مقیاس الهدایة مرحوم مامقانی تدریس خواهد شد.

۵- **علم منطق**، در این بحث کتاب (الأسس المنطقية للاستقراء یا خلاصه ای از آن) محور قرار می گیرد.

۶- **علم کلام و اعتقادات**، در این زمینه کتاب «الإلهیات» سبحانی به صورت کامل در کنار مرحله دوم از کلام جدید فراگرفته خواهد شد.

۷- **علم فلسفه**، در این زمینه کتاب نهاية الحکمة و أصول الفلسفة و روش رئالیسم به همراه فلسفه دین و فلسفه معاصر تدریس می شوند.

۸- **علوم قرآنی**، در این ماده کتاب تاریخ القرآن اثر میر محمدی همراه با البیان آقای خوئی فراگرفته خواهد شد.

۹- **علم سیره و تاریخ**، برای این ماده کتاب ائمة أهل البيت آقای صدر همراه با یک کتاب در زمینه تاریخ اسلام مثل: کتاب آقای یوسفی غروی و یا کتاب‌های دیگر مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

۱۰- **تفسیر قرآن کریم**، در این موضوع کتاب‌های زیر فراگیری خواهند شد: التفسیر و المفسرون از مرحوم معرفت همراه با بخش‌هایی از کتاب تفسیر المیزان علامه طباطبائی (تفسیر جزء به جزء) همراه با سرفصل‌هایی از کتاب «التفسیر الموضوعی» آیت الله سبحانی یا همه بخش‌های کتاب معارف القرآن علامه محمد تقی مصباح یزدی (تفسیر موضوعی).

۱۱- **دانش ادیان و مذاهب**، در این زمینه خلاصه الملل و النحل آقای سبحانی در کنار دراسة الأديان شیخ حسین توفیقی مطالعه خواهد شد.

۱۲- **ادبیات عرب**، تاریخ ادبیات عرب همراه با علم شعر و عروض.

۱۳- **جریان شناسی جهان اسلام در عصر حاضر**، سلسله سخنرانی‌هایی برای آشنایی با شاخص‌ترین متفکرین مسلمان در دوران معاصر (سید صدر، خمینی، مطهری، طباطبائی، شریعتی، کاشف الغطاء، شمس الدین، فضل الله، موسی صدر، صدر دوم، محمد عبده، محمد جواد مغنیه، محمد شیرازی، محمد عابد جابری، نصر حامد أبو زید و دیگران).

۱۴- **دوره‌های مهارتی در طی مرحله سطوح**، در زمینه‌های رسانه، مدیریت، اینترنت، فناوری اطلاعات، سخنوری، آموزش و نویسندگی و...

نکات ضروری

نکته اول: در بسیاری از این مواد به دنبال آموزش کتب به سبک شرح و تطبیق بر متن چنانکه شیوه معمول حوزه علمیه است نیستیم. بلکه باید ارائه در قالب جلساتی از سوی

استاد و تعیین محدوده‌ای از متن کتاب باشد که در هر جلسه طلبه به آن مراجعه نماید باشد. این کار در کتاب‌های تاریخی، سیره، علوم قرآنی، جریان‌شناسی فکری معاصر، مطالعات ادیان و مذاهب و غیره امکان پذیر است.

نکته دوم:

مواد آموزشی باید به صورت تدریجی در طول ترم‌های تحصیلی ارائه شوند و نباید همه آن‌ها در یک ترم ارائه شوند. این کار نیاز به برنامه‌ریزی و هماهنگی از سوی مدیریت حوزه یا خود طلبه با مشورت استاد دارد. به عنوان مثال، کتاب «دروس استدلالی» آیت‌الله ایروانی، بخش اول آن در مرحله مقدمات قرار دارد. اما اگر طلبه درس «رساله عملیه» را به پایان رسانده باشد، در صورت نیاز می‌تواند برای یک یا دو ترم از تحصیل فقه دست بکشد، تا زمانی که منطق، رجال و اصول را به خوبی فرا گرفته تا توانایی لازم برای فراگیری کتاب «دروس استدلالیه» شیخ ایروانی را به دست آورد.

نکته سوم: برخی از این دروس مثل علم لغت و شاخه‌های آن و نیز علم رجال، نیاز به کارگاه‌های عملی و انجام تکالیف خانگی دارد.

نکته چهارم: این برنامه آموزشی با توجه به زمان‌بندی خود، تعداد روزهای آموزشی هر سال را بین ۱۴۰ تا ۱۵۵ روز در نظر گرفته است.